

Łódź, 2.09.2024

prof. dr hab. Zygfryd Juczyński
Uniwersytet WSB Merito w Łodzi
ul. Brzozowa 5/7 | 93-101 Łódź
zygfryd.juczynski@lodz.merito.pl

Rada Instytutu Psychologii
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

RECENZJA

rozprawy doktorskiej *Positive orientation and self-regulation: mediating role of sense of coherence, resiliency and self-efficacy (Orientacja pozytywna a samoregulacja: pośrednicząca rola poczucia koherencji, prężności i przekonania o własne skuteczności)*,

autorstwa Pani mgr Agnieszki Laskowskiej.

Promotor: prof. dr hab. Piotr Oleś

Promotor pomocniczy: dr hab. Tomasz Jankowski, prof. KUL

Rozprawa doktorska P. mgr Agnieszki Laskowskiej podejmuje interesujące i ważne zagadnienia jakimi są uwarunkowania procesu samoregulacji związane z pozytywnym wartościowaniem siebie, świata i przyszłości. Praca została napisana w j. ang. i liczy 192 strony (w tym bibliografia 55 stron). W pracy znalazły się nieliczne błędy, jak w rdz. 2 pkt 4. Study 2, zamiast Study 3 (s. 111), zamienne oznaczenia na ryc. 1 (PO, OP), podział pkt 4.3. na jeden podpunkt (4.3.1).

Pierwszy rozdział przedstawia problematykę orientacji pozytywnej i samoregulacji w ujęciu społeczno-poznawczym. Orientacja pozytywna, wynikająca z popularnego dziś nurtu psychologii pozytywnej, wyraża inklinacje do pozytywnego wartościowania siebie, świata i przyszłości. W różnych badaniach jest to zmienna najczęściej łącząca w sobie komponenty samooceny, optymizmu i satysfakcji z życia. Prezentacji tych konstruktów poświęcone są poszczególne części pierwszego podrozdziału. Po ogólnym wprowadzeniu (1) w kolejnych Autorka omawia zagadnienie samoregulacji (2) przedstawiając jej różne modele (3). W dwóch ostatnich częściach omówiono poczucie koherencji, prężności oraz przekonanie o własnej skuteczności, jako wyznaczniki samoregulacji (4) i znaczenie

cech osobowości w samoregulacji (5). Wymienione powyżej zagadnienia zostały przedstawione w sposób zwięzły i kompetentny. W każdym przedstawiono podstawy psychologiczne oraz główne wyniki badań. Warto zwrócić uwagę na to, iż Autorka odwołuje się również do wyników badań polskich, co nie zawsze zdarza się polskim autorom.

Rozdział drugi prezentuje wyniki badań własnych. Zasygnalizowane na początku modele badań (II. 1), a *de facto*, wprowadzenie do nich, zostało ograniczone do kilku zdań. Zapowiadane są trzy odrębne badania, z których pierwsze ma odpowiedzieć na pytanie dotyczące relacji między orientacją pozytywną a samoregulacją jako cechą, z uwzględnieniem mediacji 2 zmiennych pośredniczących. Badania przeprowadzono na grupie 568 badanych. Zastosowane 7 narzędzi badawczych miało na celu ustalenie, czy istnieje istotny związek między pozytywną orientacją a samoregulacją i czy prężność i poczucie koherencji pełnią w tym związku rolę mediatorów. W drugim badaniu, przeprowadzonym na grupie 102 osób z zastosowaniem 5 narzędzi, chodziło o ustalenie natury (?) relacji między pozytywną orientacją a realizacją osobistych dążeń. Z kolei celem trzeciego badania, zrealizowanego na grupie 410 badanych, było ustalenie, czy Wielka Piątka cech osobowości może niezależnie wyjaśnić samoregulację jako cechę bez konieczności odwoływania się do pozytywnej orientacji.

Badanie 1 dotyczy pośredniczącej roli poczucia koherencji i prężności w relacji między pozytywną orientacją a samoregulacją i najbardziej odpowiada tytułowi pracy, w którym zawarta jest jeszcze trzecia zmienna mediująca, tj. poczucie własnej skuteczności. Zmienna ta pojawia się w badaniu 2, którego celem jest ocena relacji między pozytywną orientacją a realizacją osobistych dążeń.

Prezentacja każdego z trzech badań jest identyczna, tj. rozpoczyna się od pytań badawczych i hipotez (1), informacji o osobach badanych (2), krótkiej prezentacji narzędzi (3), strategii analizy danych (4) oraz wyniki i dyskusji (5). Tej ostatniej (dyskusji) zabrakło i słusznie, gdyż poświęcono jej cały rdz. 3.

Ponieważ w moim przekonaniu jedynie badanie 1 odpowiada tytułowi rozprawy doktorskiej, w swojej recenzji skoncentruję się na tej części rozprawy. Przedstawione poniżej treści dotyczą kolejnych punktów pracy zawartych w rdz. 2. 2.1-2.5. Zawarte w nich uwagi i pytania wymagają szczegółowego ustosunkowania i odpowiedzi.

1. Pytania badawcze i hipotezy zostały sformułowane w sposób poprawny i zrozumiały, orientacja pozytywna koreluje dodatnio z samoregulacją rozumianą jako cecha, zaś mediatorami między pozytywną orientacją a samoregulacją są prężność oraz poczucie koherencji. Dość obszernie omówiono poszczególne konstrukty, lecz nie przedstawiono sposobu ich operacjonalizacji w kontekście zastosowanego modelu badawczego. Być może wynika to z tego, że w poprzednim,

punkcie zatytułowanym modelem badań, nie pokazano żadnego modelu. Pojawia się on dopiero na ryc. 1 w odniesieniu do wyników badania 1. Model pokazuje, że pozytywna orientacja i samoregulacja, traktowane jako zmienne latentne, zbudowano na podstawie kilku wskaźników, które *de facto* również są zmiennymi latentnymi. Nie wiadomo więc co przedstawia ta nowa zmienna, jakie są jej właściwości psychometryczne. W przeciwieństwie do nich dwie zmienne pośredniczące, tj. prężność i poczucie koherencji zostały zoperacjonalizowano na podstawie wyznaczających je czynników.

2. Materiał badawczy jest imponujący, zbadano 568 osób (1080 w trzech badaniach), w wieku od 19 do 40 lat. Od razu rodzi się pytanie, jak tego dokonano. Jak wynika z opisu, badanych rekrutowano metodą kuli śnieżnej, która – jak wiadomo – jest nieelosowym doborem uczestników przez innych uczestników. Proces rekrutacji jest prosty i tani, stosowany najczęściej, gdy trudno jest zlokalizować uczestników do badania. Badacz ma małą kontrolę, zaś reprezentatywność budzi poważne zastrzeżenia. O tym uwagach Autorka jednak nie wspomina ograniczając się do przedstawienia w tabeli struktury demograficznej badanych (wykształcenie i zamieszkanie) oraz opisu rozkładu płci i wieku, tj. 19 do od 40 lat, uściślonego – po prezentacji tabeli z wykształceniem, że większość badanych mieściła się w granicach 19 – 25 lat. Nasuwa się więc skojarzenie, czy badanymi byli głównie studenci studiów stacjonarnych i zaocznych? Jeżeli tak, to informacji tej nie można było pominąć, zaś uznana za imponującą próbka przestaje robić takie wrażenie. Ponadto, jak podaje Autorka, z powodu pandemii Covid-19 połowa badanych wypełniła testy online. Z tych względów w tab. 3 porównano wiek badanych offline i online. Jeżeli to porównanie miało (i słusznie) zweryfikować brak różnic między sposobami badania, to należało porównać nie wiek badanych a wyniki zmiennej objaśnianej.
3. Kolejny punkt opisuje zastosowane narzędzia pomiaru (błędnie zatytułowany „Materials”). Prezentację należało rozpocząć od narzędzi do pomiaru samoregulacji (zmienne objaśniane), do pomiaru której wykorzystano dwie skale, tj. samoregulacji (SRS) i samokontroli (SCS). Pierwsza zawierająca 10 pozycji, druga (aż) 36 pozycji. Ich korelacja jest wysoka (0,59). Z kolei, do pomiaru pozytywnej orientacji zastosowano 3 narzędzia, tj. SES, SWLS oraz LOT, wszystkie korelują ze sobą pow. 0,50. Na marginesie uwaga – z pewnością Doktorantce znana jest Skala Orientacji Pozytywnej, która składa się jedynie z 8 pozycji i posiada dobre właściwości psychometryczne. Do wymienionych już 5 narzędzi trzeba jeszcze dodać 3 mierzące zmienne, którym przypisano rolę zmiennych mediujących, tj. prężność, poczucie koherencji i poczucie

- własnej skuteczności. Cała bateria liczy więc 7 testów i może dlatego nie włączono skali mierzącej trzecią zmienną pośredniczącą (poczucie własnej skuteczności).
4. W tym punkcie przedstawiono krótki opis strategii analizy danych, tj. zastosowanie modelowania równań strukturalnych (SEM) z wykorzystaniem pakietu R *lavaan* do modelowania zmiennych ukrytych. Brak jest specyfikacji modelu, podania zastosowanej metody (najczęściej stosuje się metodę największej wiarygodności). Autorka podaje, że w modelu testowano 31 parametrów, których nawet nie wymieniono. Następnie podano kilka estymatorów modelu, od formalnego, tj. test chi-kwadrat i kilka wskaźników opisowych dobroci dopasowania modelu.
 5. Kolejny punkt „Wyniki i dyskusja” przedstawia dane dotyczące analizy opisowej oraz tabelę korelacji dla wszystkich badanych zmiennych. Wszystkie korelacje są pozytywne i bardzo istotne. Co prawda, w tabeli przy wymienionych zmiennych nie podano liczebności badanych, ale wiadomo, że są duże i nawet korelacje rzędu 0,20 byłyby statystycznie istotne. Predyktory są ze sobą silnie skorelowane, pojawia się jednak, wymagający wyjaśnienia, problem współliniowości. Najważniejsza jest ryc. 1 przedstawiająca model relacji między orientacją pozytywną a samoregulacją, z pośredniczącą rolą prężności i poczucia koherencji (s. 94). Jak wynika z zaprezentowanych danych, wskaźnik formalny, jakim jest chi-kwadrat, okazał się istotny, co – jak wiem z własnego doświadczenia – zdarza się dość często, zwłaszcza przy dużych liczebnościach. Dlatego ważna jest statystyka skorygowana poprzez jego stopnie swobody. Autorka jest tego świadoma, o czym pisze w p. 4. Tymczasem w badaniu 1 stosunek χ^2/df wynosi 6,71, a więc znacznie przekracza dopuszczalne wartości. Ocena dopasowania modelu opiera się więc na dwóch wskaźnikach, tj. porównawczym indeksie dopasowania CFI oraz standaryzowanym średnim kwadracie reszt SRMR. Niestety, ich wyniki są również niezadowolające, dlatego modelu nie można uznać nawet za umiarkowanie dopasowanego. Dalszy opis jest powtórzeniem wartości wskaźników zamieszczonych (choć mało czytelnie) na ryc. 1, ale tym razem z podaniem poziomu ufności. Wreszcie, ostatni akapit (s. 95-96), który zawiera najbardziej istotne informacje, mianowicie, że całkowity efekt jest statystycznie istotny ($\beta = .66$), $p < .001$). Poczucie koherencji i prężność wykazują pozytywny związek z samoregulacją, natomiast pozytywna orientacja ujawnia negatywny związek z samoregulacją (!). Równocześnie następuje odesłanie do ryc. 1. Dość długo i bezskutecznie poszukiwałem tych danych na ryc. 1, a są to podstawowe informacje dotyczące zastosowania testów do oceny efektów mediacyjnych. Wprowadzenie mediatora w postaci prężności i poczucia koherencji powoduje osłabienie związku między pozytywną orientacją a samoregulacją.

Ocena rozprawy

Jak napisałem na początku, rozprawa doktorska P. mgr Agnieszki Laskowskiej podejmuje interesujące i ważne zagadnienie, jakim są uwarunkowania procesu samoregulacji związane z pozytywnym wartościowaniem siebie, świata i przyszłości. Przeprowadzone badania mogą stanowić punkt wyjścia do analiz mających na celu poszukiwanie czynników determinujących samoregulację rozumianą jako zdolność kontrolowania własnych stanów wewnętrznych i zachowań.

W badaniach psychologicznych do badania mediacji najczęściej wykorzystuje się procedurę *bootstrappingu*, zaproponowaną przez Preachera i Hayesę. Jest to podejście wykorzystujące analizę regresji. W prezentowanej pracy do zbadania mediacji zastosowano analizę równań strukturalnych (SEM), co uważam za interesujące podejście, wzbogacające dotychczasowe badania poświęcone ustaleniom bardziej złożonym strukturom modelu, w którym zmienne objaśniające (niezależne), pełniące funkcje predyktorów wiążą się ze zmiennymi objaśnianymi za pośrednictwem trzecich zmiennych, pełniących funkcję mediatorów. Efekt mediujący zachodzi, gdy zmienna pośrednicząca obniża wartości predyktorów. W prezentowanym modelu nie znalazłem oczekiwanych informacji.

Podniesione w recenzji uwagi krytyczne wymagają znaczących uzupełnień i wyjaśnień. Doceniam znaczenie podjętej problematyki dla teorii i praktyki psychologicznej oraz wysiłek włożony w przeprowadzenie obszernych badań. Ich wyniki są z pewnością wartościowe, ale jako autorowi jednego oraz adaptatorowi trzech innych narzędzi wykorzystanych w prezentowanych badaniach, trudno o inne zdanie. Wyrażam jednak głębokie przekonanie, że Doktorantka wyjaśni i doprecyzuje podniesione przeze mnie kwestie, dlatego wnoszę do Rady Instytutu Psychologii KUL o dopuszczenie Pani mgr Agnieszki Laskowskiej do publicznej obrony.

Łódź, dnia 2.09. 2024

prof. dr hab. Zygfryd Juczyński

